

نقش مرزبان اقتصادی جمهوری اسلامی ایران بر امنیت ملی کشور با تاکید بر اقتصاد مقاومتی

* محسن عزیزی^۱ / محمد خضری^۲

تاریخ پذیرش: ۹۶/۱۱/۰۲

تاریخ دریافت: ۹۶/۰۶/۰۱

چکیده

بعد اقتصادی امنیت ملی که به امنیت اقتصادی مشهور است یکی از وجوه اصلی امنیت ملی محسوب می‌شود که با تسریع روند جهانی شدن، روزبه‌روز بر اهمیت آن افزوده می‌شود. اصولاً امنیت اقتصادی حمایت از منافع اقتصادی یک کشور است به‌منظور مانع شدن از اقدامات، فعالیت‌ها و حوادثی که این منافع را تهدید می‌کند. گمرک یکی از سازمان‌هایی است که با گسترش روند جهانی شدن، نقش بسزایی در حفاظت و امنیت اقتصادی ایفا می‌کند. نقش صیانتی گمرک به عنوان مرزبان اقتصادی کشور در اقتصاد مقاومتی و حفاظت از جامعه بر کسی پوشیده نیست. سوال پژوهش این است که گمرک چگونه و از چه راه‌هایی می‌تواند بر امنیت اقتصادی کشور اثرگذار باشد؟ در همین راستا بر اساس نظرات نخبگان فعال در سازمان گمرک و حوزه تجارت خارجی به اولویت‌بندی شاخص‌های امنیت اقتصادی و همچنین اولویت‌بندی معیارهای مربوط به هریک از شاخص‌ها پرداخته شده است. نتایج حاکی از آن است که ثبات در سیاستگذاری‌های گمرکی و وحدت رویه در قوانین و مقررات گمرکی، تسهیل و شفاف‌سازی فرایند تجارت و اجرای صحیح قوانین و مقررات مربوطه، ثبات در بازار داخلی با بهبود شرایط صادرات و ترخیص کالا، کوتاه شدن زمان انجام تشریفات گمرکی، اجرای دقیق قوانین و مقررات بهداشتی برای جلوگیری از ورود کالاهای ناسالم و مضر به کشور و همچنین ایجاد پنجره واحد تجارت فرامرزی و ارتباط سیستمی و آنلاین با سازمان‌های مجوز دهنده، اجرای دقیق قوانین و مقررات مبارزه با فساد اداری، پیاده کردن دولت الکترونیک در گمرکات و شفافیت در تعرفه‌ها و در نهایت ثبات در سیاستگذاری‌های گمرکی برای کاهش فعالیت‌های رانت‌جویانه در گمرک از مهمترین راهکارهای ارتقای امنیت اقتصادی و کمک به مقاوم سازی اقتصاد کشور است.

واژگان کلیدی: امنیت اقتصادی، اقتصاد مقاومتی، گمرک، تجارت خارجی

۱. دکتری تخصصی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران جنوب، edris127@yahoo.com

۲. استادیار اقتصاد، دانشکده اقتصاد و حسابداری دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران جنوب، khezri380@gmail.com

مقدمه

امنیت از جمله دیرپاترین آمال بشر و یکی از لوازم و شروط بهزیستی و بهروزی وی تلقی گردیده و از دیدگاه مازلو، ابزار حرکت به سوی «خودشکوفایی انسانی» محسوب میشود؛ (فینی زاده بیگدلی، ۱۳۹۵: ۱۱۳) بشر از همان ابتدای ورود به هستی با معمایی تحت عنوان معمای امنیت روبرو بوده است. چراکه عوامل محیطی مهم‌ترین تهدیدکننده حیاتی‌ترین ارزش بشر یعنی بقا به شمار می‌آیندند (قاسمی، ۱۳۹۰: ۳۲۱). بوزان امنیت را آزادی از تهدید و توان دولت‌ها و جوامع برای حفظ هویت مستقل خود معرفی کرده است. (Udovic, 2006: 5) اگرچه این واژه را بسیار مختلف و با در نظر گرفتن ابعاد و شرایط گوناگون در جامعه تعریف کرده‌اند، با این وجود عنصر صیانت نفس و حفظ جان در اغلب تعریف‌ها آمده است. (اشتراوس، ۱۳۷۳: ۶۲) حال هرگاه فرد، سازمان، دولت و یا جامعه واقعاً از خطر رها بوده یا در مقابل آن حفاظت شود، گفته می‌شود که آن فرد، سازمان، دولت و یا جامعه از امنیت برخوردار است. (برومند، ۱۳۸۷: ۱۸) امروزه مفهوم امنیت تحول یافته و دارای ابعاد تازه‌ای شده است به گونه‌ای که دولت‌ها، امنیت را به‌ویژه امنیت ملی را در توسعه اقتصادی-تجاری و نه در اسلحه سراغ می‌گیرند (افتخاری، ۱۳۸۹: ۸۲). پیوند میان تجارت و امنیت ملی، تاریخی طولانی دارد. شاید بتوان ریشه دیدگاه‌هایی را که به رابطه میان تجارت بین‌الملل و امنیت ملی توجه کرده‌اند، در نظریه‌های مرکانتیلیستی قرون ۱۵ و ۱۶ میلادی، ملاحظه کرد. مرکانتیلیست‌ها، تجارت

یاست پژوهی

دوره چهارم، شماره هشتم، زمستان ۱۳۹۶

را وسیله کسب قدرت می دانستند. جمله "همسایهات را گدا کن" ، از معروف ترین شعارهای منتسب به مرکانتیلیستهاست که تجارت را در افزایش و کسب تراز تجاری مثبت برای قدرتمند شدن می دانستند (Lester, 2008: 24) و بهترین راه ثروتمند شدن یک کشور را صدور کالا، بیش از ورود آن می دانستند در این راه بود که گمرکات به حمایت از تولیدات داخلی شتافتند و کنترل دولت بر تجارت با تهدید واردات و تشویق صادرات افزایش یافت (سالواتوره، ۱۳۹۳: ۲۱). در دوران معاصر، پیچیدگی روابط در محیط داخلی و بین المللی دولت ها، موجب درهم تنیدگی هر چه بیشتر تجارت بین الملل با منافع امنیت ملی آنها گردیده است. این واقعیت پس از جنگ جهانی دوم علی الخصوص پایان گرفتن دوره جنگ سرد، با کاهش نسبی درجه اهمیت جنبه های نظامی و سیاسی امنیت ملی و افزایش اهمیت جنبه های دیگر، به خصوص بعد اقتصادی امنیت ملی، نمود آشکارتری یافت در حالی که در گذشته قدرت اقتصادی فقط به عنوان مبنایی برای تقویت قدرت نظامی محسوب می شد امروزه بعد اقتصادی امنیت ملی چنان تغییراتی یافته است که جای بعد نظامی را گرفته و به تدریج به عنوان نقطه مرکزی امنیت ملی درآمده است. رهبر معظم انقلاب در خصوص اهمیت امنیت اقتصادی می فرمایند:

«اینکه می گوئیم امنیت مهم است، چون هر پیشرفت دیگری متوقف بر امنیت است. اقتصاد هم نیازمند امنیت است و باید بر یک نهاد امن بنا شود»
(بیانات در جمع دانش آموختگان دانشگاه های افسری ارتش، ۳ / ۸ / ۹۶)

گمرک به عنوان مرزبان اقتصادی کشور در اجرای سیاست های اقتصاد مقاومتی از اهمیت فوق العاده ای برخوردار است و عملکرد مناسب آن در این زمینه بر کل فعالیت های اقتصادی تأثیرگذار است. این سازمان نقش مهمی در فرآیند تجارت خارجی داشته و رتبه سوم را در وصول درآمدهای کشور دارد. گمرک جمهوری اسلامی ایران از طریق تسهیل تجارت و ساده سازی رویه های گمرکی می تواند با کاهش زمان تشریفات

یاست پژوهی

نقش مرزبان اقتصادی جمهوری اسلامی ایران بر امنیت ملی کشور با تأکید بر اقتصاد مقاومتی

گمرکی و به تبع آن کاهش هزینه‌ها، قدرت رقابتی تولیدکنندگان و رفاه مصرف‌کننده را ارتقاء دهد. علت آن است که به ازای هر روز تأخیر در واردات و صادرات کالا، هزینه‌ای معادل یک درصد ارزش کالا به واردکننده و صادرکننده تحمیل می‌شود. همچنین به دلیل وابستگی تولید کشور به کالاهای سرمایه‌ای، مواد اولیه و واسطه‌ای وارداتی و سهم بالایی این کالاها در واردات کشور، نقش گمرک در تولید ملی مهم بوده و می‌تواند با تسهیل امور مربوط به صادرات کالاها و خدمات موجب تقویت بخش‌های تولیدی صادراتی شود.

فعالیت‌های گمرک در ارتباط مستقیم با اهداف و اولویت‌های کشور در زمینه‌های اخذ حقوق و عوارض گمرکی، اعمال سیاست‌های بازرگانی، حفاظت از جامعه در مقابل کالاهای زیان‌آور، پرتوزا و تقلبی، حفاظت از آثار فرهنگی و تاریخی، حفاظت‌های زیست‌محیطی و مقابله با قاچاق کالا می‌باشد (طباطبایی و ثابتی، ۱۳۸۹: ۱۲۷).

بعد اقتصادی امنیت ملی که به امنیت اقتصادی مشهور است یکی از وجوه اصلی امنیت ملی محسوب می‌شود که با پیدایش و گسترش شرکت‌های چندملیتی، افزایش سرمایه‌گذاری خارجی اعم از سرمایه‌گذاری مالی و سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، افزایش میزان تجارت نسبت به تولید در سطح جهان و در یک جمله تسریع روند جهانی شدن، روزبه‌روز بر اهمیت آن افزوده می‌شود (برومند، ۱۳۸۷: ۲۳). امنیت اقتصادی به میزان حفظ و ارتقای شیوه زندگی مردم یک جامعه از طریق تأمین کالاها و خدمات، هم از مجرای عملکرد داخلی و هم حضور در بازارهای بین‌المللی اطلاق می‌شود (ماندل، ۱۳۸۸: ۱۰۷) به‌طورکلی امنیت اقتصادی حمایت از منافع اقتصادی یک کشور به‌منظور مانع شدن از اقدامات، فعالیت‌ها و حوادثی که این منافع را تهدید می‌کند، است (سویزی و محمدی، ۱۳۹۰: ۱۴۱). بنابراین شاخص‌های امنیت اقتصادی عبارت‌اند از: تأمین کالاها و خدمات برای جامعه، حفظ منافع اقتصادی کشور، ثبات بازارهای ملی، تجارت آزاد، توسعه پایدار تولید ناخالص داخلی، رشد بهره‌وری، نرخ پایین تورم،

یاست پژوهی

دوره چهارم، شماره هشتم، زمستان ۱۳۹۶

ثبات نرخ ارز ، تعادل تراز پرداخت‌ها ، حل مسائل مرتبط با مواد مخدر و قاچاق کالا و غیره (Wysokinska,2013:205).

یکی از ابعاد امنیت اقتصادی و مهمترین سیاست های کلی اقتصاد مقاومتی، مقاوم سازی اقتصاد کشور در برابر تکانه های خارجی است. هدف از مقاوم سازی اقتصاد، دستیابی به اقتصادی است که متکی به دانش و فناوری، عدالت بنیان، درون‌زا و برون‌گرا، پویا و پیش رو باشد که هدف اصلی سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی است (دانشفر و همکاران، ۱۳۹۶: ۶۳).

یاست پژوهی

نقش مرزبان اقتصادی جمهوری اسلامی ایران بر امنیت ملی کشور با تأکید بر اقتصاد مقاومتی

در سالهای اخیر با تشدید تحریم‌های غرب علیه جمهوری اسلامی ایران با هدف متوقف کردن برنامه‌های صلح‌آمیز هسته‌ای ایران واژه اقتصاد مقاومتی به عنوان راهبرد اصلی ادبیات اقتصادی کشور مطرح و متناسب با شرایط اقتصاد کشور مورد بحث قرار گرفته است. درحقیقت اقتصاد مقاومتی به عنوان الگوی اقتصادی بومی و علمی برآمده از فرهنگ انقلابی و اسلامی زمینه توسعه اقتصادی را آماده مینماید. به عبارتی اجرای سیاستهای اقتصاد مقاومتی می تواند موجب کاهش ضربه‌پذیری اقتصاد کشور در آینده شود (رودری و قاسمی، ۱۳۹۶: ۴). مساله تحریم تا حدود زیادی به روابط تجاری ایران و سایر کشورها وابسته است. بر این اساس گمرک می تواند با ایفای نقش مثبت، در راه رسیدن به اقتصادی پویا، اما مقاوم در برابر تکانه‌های خارجی، تأثیر بسزایی در راه دستیابی به اقتصاد مقاومتی داشته باشد.

با عنایت به شاخص‌های امنیت اقتصادی، یکی از نهادهایی که تأثیرات اساسی و مستقیم بر امنیت اقتصادی و مقاوم سازی اقتصاد کشور دارد، گمرک است؛ زیرا اصلی‌ترین رویه‌های گمرکی یعنی صادرات و واردات ، نقشی اساسی را در بنیه اقتصادی یک کشور ایفا می‌نماید. تجارت بین‌المللی در جهان بدون استفاده از خدمات و رویه‌های گمرکی معنا و مفهومی ندارد. گمرک به‌عنوان یکی از اجزای مهم و لاینفک تجارت خارجی هر کشور، محل تماس، ارتباط و ارائه‌ی اطلاعات از جانب عاملین

تجارت و مجری قوانین و مقررات و دستورالعمل‌های صادره در زمینه‌ی امور صادرات و واردات می‌باشد. اهمیت گمرک به حدی است که میزان سرعت و کارایی آن برخی اوقات به‌عنوان معیاری برای ارزیابی فعالیت‌های تجارت خارجی هر کشور و یا حتی اقتصاد کلان آن کشور در نظر گرفته می‌شود. در واقع مهم‌ترین نقش گمرک ارتقا کارایی فرایند صادرات و واردات و تأمین و تحلیل آمار و اطلاعات مربوط به تجارت خارجی کشورها می‌باشد. به همین دلیل است که امروزه سامانه‌های کنترلی و صیانتی گمرک، جزء حیاتی هرگونه برنامه‌ی تسهیل تجارت می‌باشد (UNCTAD, 2006).

سوال پژوهش این است که گمرک چگونه و از چه راه‌هایی می‌تواند بر امنیت اقتصادی کشور اثرگذار باشد؟ در این مطالعه، اینکه گمرک جمهوری اسلامی ایران چگونه و از چه سازوکارهایی بر امنیت اقتصادی اثرگذار است، مورد بررسی قرار خواهد گرفت و با بررسی موضوع یادشده در منابع، متون علمی و همچنین استفاده از نظر نخبگان فعال در سازمان گمرک و حوزه تجارت خارجی، راهکارهایی برای بهبود عملکرد گمرک (از نظر کنترل فساد، رانت و همچنین قوانین، مقررات و فرایندهای گمرکی) در جهت ارتقا امنیت اقتصادی و مقاوم سازی اقتصاد کشور ارائه خواهد شد.

۱- مبانی نظری

هرچند در دوران پس از جنگ جهانی دوم تا اواخر قرن بیستم و به‌خصوص طی دوران جنگ سرد، امنیت کشورها در مقابل تهدیدات خارجی مهم‌ترین دغدغه موجود بوده و حوزه‌های امنیت نظامی و سیاسی بیش از امنیت اقتصادی مورد توجه قرار داشتند، لیکن با پایان یافتن دوران جنگ سرد و شکل‌گیری روابط جدید در نظام بین‌الملل، اولویت‌های امنیتی نیز دستخوش تحول شده و امنیت اقتصادی به‌عنوان مهم‌ترین وجه امنیت ملی مطرح گردید. روند جهانی‌شدن، گسترش تجارت بین‌الملل و جریان بین‌المللی سرمایه‌ها، مهم‌ترین عواملی هستند که امنیت اقتصادی را در صدر توجهات

امنیتی قرار داده‌اند، به طوری که فراهم کردن بسترهای مناسب برای حمایت از سرمایه‌گذاران داخلی و جذب سرمایه‌های خارجی در کشورها بدون وجود امنیت اقتصادی میسر نیست.

دولتها در قبال مردمانشان در حوزه امنیت اقتصادی، دو رویکرد کلی در رابطه با تجارت، یعنی حمایتگرایی و آزادسازی را مد نظر قرار می‌دهند. در همین راستا و از آنجا که تجارت بین‌الملل و ملاحظات امنیت ملی هر یک می‌تواند دیگری را تضعیف یا تقویت کند، لزوم ترکیب منطقی سیاست‌های آزادسازی تجاری و حمایت‌های مقتضی در کشور، به‌ویژه از طریق همگرایی با ترتیبات تجاری بین‌المللی، همچون سازمان جهانی تجارت به‌منظور تحقق مهمترین اهداف جنبه‌های اقتصادی امنیت ملی، یعنی توسعه و رفاه اقتصادی، اهمیت دارد (موسوی زنور، ۱۳۹۳).

با بررسی روند رشد عملیات تجاری در رویه‌های واردات، صادرات، ترانزیت و درآمدهای گمرکی طی برنامه‌های چهارم و پنجم توسعه کشور، چالش‌های پیش روی گمرک و دلایل قرار گرفتن گمرک به عنوان یکی از محورهای طرح تحول اقتصادی بررسی گردیده است. در این راستا تصویب قانون امور گمرکی، تصویب آیین‌نامه قانون جدید، اصلاحات آیین‌نامه اجرایی قانون مقررات صادرات و واردات، ایجاد مدل فیزیکی پنجره واحد تجاری، راه‌اندازی سیستم ارزش وب بنیاد، تجهیز مبادی ورودی و خروجی به دستگاه‌های کنترلی، ارتقاء سلامت اداری، طرح آمایش گمرک، ایجاد گمرکات اختصاصی، ایجاد دروازه مشترک تجاری با کشورهای هم‌مرز، پیشگیری و مبارزه مؤثر با قاچاق کالا در مبادی رسمی، بهره‌برداری از سامانه‌های هوشمند ورود و خروج کالا و بهره‌برداری از سامانه‌های هوشمند ترانزیت، از مهمترین ضرورت‌های گمرک شناخته شده است.

بر اساس مطالعات صورت گرفته و همچنین مبانی نظری امنیت اقتصادی و نقش گمرک می‌توان گفت که امنیت اقتصادی دارای ابعاد و مفاهیم گسترده‌ای بوده و می‌توان

یاست پژوهی

نقش مرزبان اقتصادی جمهوری اسلامی ایران بر امنیت ملی کشور با تأکید بر اقتصاد مقاومتی

بر اساس دیدگاه‌های مختلف، شاخص‌های متفاوتی را به‌عنوان شاخص امنیت اقتصادی تعریف کرد. اما شش شاخص اصلی امنیت اقتصادی عبارتند از تولید ناخالص داخلی، مقاومت‌سازی اقتصاد، درآمدهای کشور، تجارت خارجی، قاچاق کالا، پایدارسازی درآمدهای کشور. بر این اساس نقش حراستی- کنترل گمرک در هر یک از ابعاد امنیت اقتصادی در ادامه مورد بررسی قرار می‌گیرد.

۱-۱- گمرک و مقاومت‌سازی اقتصاد

اقتصاد مقاومتی (که به نوعی بیانگر مقاومت‌سازی اقتصاد کشور است) روشی برای مقابله با تحریم‌ها علیه یک منطقه یا کشور تحریم شده می‌باشد، در شرایطی که صادرات و واردات هیچ کدام برای آن کشور مجاز نیست. اصطلاح اقتصاد مقاومتی اولین بار پس از محاصره غزه در سال ۲۰۰۵ که ناتوانی در امر صادرات، امکان صادرات و در نتیجه کشت بسیاری از محصولات کشاورزی از جمله توت فرنگی را کاهش داده بود، استفاده شد. در کشورمان، واژه اقتصاد مقاومتی برای اولین بار در دیدار کارآفرینان با مقام معظم رهبری در شهریور سال ۱۳۸۹ مطرح گردید. اقتصاد مقاومتی به معنای شکوفایی اقتصادی و رفع مشکلات موجود در زیر بخشهای اقتصادی برای جلوگیری از امتیازدهی به دشمنان و بیگانگان و نیز کاهش اثرات فشارهای خارجی و تحریمها بر اقتصاد داخلی می‌باشد. به عبارت دیگر اقتصاد مقاومتی عبارت است از تشخیص حوزه‌های فشار و تحریم و به دنبال آن تلاش برای کنترل و خنثی‌سازی اثرات آنها و در شرایط آرمانی تبدیل چنین فشارهایی به فرصت؛ که به طور قطع، باور و مشارکت همگانی و اعمال مدیریتهای عقلایی و مدبرانه پیش شرط و الزام چنین موضوعی است. همانطور که رهبر معظم انقلاب بیان کرده اند:

«اقتصاد مقاومتی یعنی آن اقتصادی که در شرایط دشمنی‌ها و خصومت‌های شدید می‌تواند تعیین‌کننده رشد و شکوفایی کشور باشد» (بیانات مقام

معظم رهبری در دیدار دانشجویان، ۱۶ / ۵ / ۹۱)

یاست پژوهی

دوره چهارم، شماره هشتم، زمستان ۱۳۹۶

در واقع تحریمها مهمترین عامل در مطرح شدن اقتصاد مقاومتی است. پرداختن به موضوع اقتصاد مقاومتی به دلایل مختلف امری مهم و ضروری است. به اعتقاد رهبری، «دشمن ما اتاق جنگ را برده است در وزارت خزانه‌داری؛ [اتاق] جنگ علیه ما به جای وزارت دفاع، وزارت خزانه‌داری آنها است، به شکل فعال هم مشغولند.» (بیانات در دیدار مسئولان نظام، ۱۳۹۷/۰۳/۰۲)

موضوع اقتصاد مقاومتی موضوعی بسیار بدیع، جدید و بکر است و تجربه منتشر شده مکتوبی در مورد آن وجود ندارد و قاعدتا باید جوانب آن بررسی و مورد توجه قرار گیرد. از منظری دیگر برای کشور جمهوری اسلامی ایران که مصمم است اقتصاد تک محصولی و مبتنی بر درآمد نفت را متحول نموده و به سمت عدم وابستگی به نفت حرکت کند، موضوع اقتصاد مقاومتی یک راهکار و نقشه راه سازنده است (رودری و قاسمی، ۱۳۹۶: ۱۰).

گمرک جمهوری اسلامی ایران در مسیر تحقق سیاست‌های کلی مقاوم سازی اقتصاد یا اقتصاد مقاومتی، دارای نقش، کارکرد و ویژگی‌هایی است. این ویژگی‌ها شامل نقش اساسی در کاهش وابستگی بودجه جاری به درآمدهای نفتی، نقش حمایتی در افزایش و رونق تولید ملی و سرمایه‌گذاری، نقش تسهیل‌کننده در تجارت (گسترش صادرات، ترانزیت کالا و سوخت)، نقش پیشرو در شفاف‌سازی و سالم‌سازی فعالیت‌های تجاری و گمرکی، نقش سازنده در توسعه دیپلماسی تجاری و اقتصادی با سازمان‌های منطقه‌ای و بین‌المللی و شرکای تجاری، نقش پدافندی در مقابله با تهدیدات و جنگ اقتصادی، نقش پیشران در رونق اقتصاد ملی و نقش صیانتی و حفاظتی از جامعه است.

بر این اساس گمرک از طریق ارتقای سطح تعامل و همکاری با سازمان‌های همجوار، منطقه‌ای و بین‌المللی گمرکی، چابک‌سازی و نوسازی مستمر ساختار، تشکیلات و ظرفیت‌سازی و استانداردسازی فرآیندها و تسهیل تشریفات گمرکی به عنوان مرزبان تجاری و اقتصادی و مسئول اعمال حاکمیت دولت در تسهیل تجارت

خارجی، نقشی پیشرو، پیشران و موثر در تحقق سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی، حمایت از تولید ملی و تسهیل و گسترش صادرات، ترانزیت، گردشگری و افزایش جذب سرمایه‌گذاری خارجی و رفع موانع تجاری و گمرکی فراروی فعالان اقتصادی، بخش صنعت و تجارت در راستای مقاوم سازی اقتصاد ایفای نقش می‌نماید.

جهت‌گیری‌ها و رویکردهای کلان گمرک جمهوری اسلامی ایران در اجرای اقتصاد مقاومتی عبارت است از: شفاف‌سازی فعالیت‌های تجاری و گمرکی، استیفای کامل حقوق دولت، بهره‌گیری موثر از فناوری‌های بومی نوین، ارتقای سطح تعامل و همکاری با سازمان‌های همجوار، منطقه‌ای و بین‌المللی، تسهیل و روان‌سازی تجارت رسمی، انضباط‌بخشی به مبادلات تجاری در مرزها و مبادی رسمی، نهادینه‌سازی درستکاری و فسادستیزی، ظرفیت‌سازی مستمر، استانداردسازی و بهبود فرآیندهای گمرکی، ارتقای نقش گمرک در سیاست‌گذاری‌های اقتصادی و تجاری و ارتباط هدفمند و مستمر با جامعه تجاری.

۱-۲- ارتباط گمرک و درآمدهای کشور

در شرایطی که دولت برای تأمین هزینه‌های خود با کسری درآمد روبروست، از دریافت سود بازرگانی و عوارض گمرکی به عنوان درآمدهای قابل حصول محروم و به کمبود بودجه گرفتار می‌شود زیرا به جای اینکه این درآمدها وارد خزانه شده و صرف تولید کالاهای مشابه و رقیب شود به جیب واسطه‌ها و طرف‌های خارجی می‌رود. بر اساس یک برآورد به ازای هر ۴ میلیارد دلار قاچاق کالا، مبلغی حدود ۲۰ تریلیون و ۵۰۰ میلیارد ریال وجه کمتر به صندوق دولت واریز می‌شود (نورمحمدی، ۱۳۸۳: ۲۸۳). همچنین برآورد میزان خسارت وارد به صندوق دولت در سال ۱۳۸۰ برای تعداد ۸ قلم کالای کثیر القاقاق شامل تلویزیون، پارچه، قطعات رایانه، لوازم بهداشتی و آرایشی، لوازم بدکی خودرو، موز، گوشی تلفن همراه و سیگار بدون محاسبه مالیات بالغ بر ۱۰ هزار و ۳۱۰ میلیارد ریال بوده است (معاونت طرح و برنامه گمرک، ۱۳۸۱: ۵۴).

با توجه به اینکه مالیات منبع مهم برای تأمین درآمد دولت، است. قاچاق و اقتصاد سیاه مانع دولت در ایجاد درآمد کافی از طریق مالیات میشود، زیرا فرار مالیاتی در قاچاق آثار اقتصادی خود را بر روی بودجه و دیگر متغیرهای اقتصادی مانند نرخ تورم و اشتغال می‌گذارد (محمدی، ۱۳۷۷)؛ یعنی درآمدی که از تولید و مصرف کالا در بازار رسمی می‌توانست عاید خود کند در بازار مخفی قاچاق، پنهان می‌ماند و به صندوق دولت واریز نمی‌شود. از دیگر تبعات منفی کاهش درآمدهای مالیاتی، اختلال در سیاستهای حمایتی دولت از افراد آسیب پذیر و تولیدات داخل و افزایش فشار مالیاتی به بخش رسمی اقتصاد و حقوق بگیران است. (همدمی خطبه سرا ۱۳۸۷:۲۰۱) همچنین اجبار دولت را به استقراض خارجی در شرایطی خاص سبب میشود (ارشدی، ۱۳۷۷: ۱۹) و بالاخره قاچاق کالا، حق مالیات بندی و توان مالیات ستانی دولت رابه عنوان یکی از مولفه‌های حاکمیت اقتصادی خود تحت تاثیر قرار می‌دهد.

جهانگیری و حیدری (۱۳۹۴)، با بررسی نقش گمرک الکترونیکی بر تسهیل صادرات از دیدگاه کارشناسان و صادرکنندگان در استان آذربایجان غربی، نشان دادند که اطلاع رسانی به موقع به صادرکنندگان بالاترین اولویت را در افزایش صادرات دارا می‌باشد. سلاجقه (۲۰۱۶)، نقش فن آوری های مدرن در نظارت بر واردات و صادرات را برای جلوگیری از جرائم گمرکی بررسی نمود. نتایج بررسی‌ها نشان می‌دهد که جلوگیری از تخلفات گمرکی با استفاده بهینه از تمام فن آوری های مدرن که با استانداردهای جهانی سازگار است، یک مسئله اجتناب ناپذیر است. نقش تکنولوژی های مدرن در اداره گمرکی، هنگامی که فناوری های پیشین در بخش های اجرایی مختلف اداره گمرک مانند سالن های بازرسی مسافر، درب های خروجی، و انبارهای تجاری و قضایی و غیره، کاربردی نیست، به وفور احساس می‌شود. تفارا^۱

یاست پژوهی

نقش مرزبان اقتصادی جمهوری اسلامی ایران بر امنیت ملی کشور با تأکید بر اقتصاد مقاومتی

(۲۰۱۶)، نیز چالش های گمرکی در تسهیل تجارت و صادرات را برای کشور اتیوپی و اداره گمرک داوا^۱، مورد بررسی قرار داده است. یافته های پژوهش، چهار شاخص اصلی و معیار کلیدی در این زمینه را نشان می دهد. ۱) مدیریت ریسک که به عنوان هسته مرکزی اصل تطبیق پذیری شناخته می شود. ۲) قوانین و مقررات گمرکی، رویه های گمرکی و فناوری اطلاعات که ابزار اصلی برای حمایت از دستیابی به تسهیل تجارت است. ۳) رویکردهای جامع و یکپارچه برای همکاری که به عنوان امکانات در تسهیل فرایند کمک می کنند. ۴) توسعه منابع انسانی که به عنوان پیش شرطی برای حمایت از همه عناصر دیگر در تسهیل تجارت تلقی می شود. بر این اساس می توان به نقش گمرک در بهبود فرآیند صادرات و واردات پی برد. این مساله از طریق مالیات بر صادرات و واردات می تواند منبع درآمد دولت باشد. لذا عدم اجرای دقیق سیاست های گمرکی می تواند این درآمد را کم رنگ کند.

۱-۳- گمرک و تجارت خارجی

اهمیت موضوع تجارت بین الملل، نقش عمده گمرکات به عنوان مرزبان اقتصادی کشورها و تأثیر بسزای گمرکات در اجرای سیاست ها و برنامه های توسعه اقتصادی، اقتدار گمرکات در عرصه بین الملل جهت تبیین منافع کشورها و همچنین الزام اشراف بر مبانی نظری تجارت بین الملل از یک سو و جنبه های کاربردی آن در سطح بین الملل و سازمان های بین المللی و از سوی دیگر، باعث استفاده حداکثری از فرصت ها و منافع حاصله می باشد (طباطبایی و ثابتی، ۱۳۸۹: ۱۲۷).

اهمیت نقش گمرک به حدی است که میزان سرعت و کارایی آن بعضی اوقات به عنوان معیاری برای ارزیابی فعالیت های تجارت خارجی هر کشور و یا حتی اقتصاد کلان آن کشور در نظر گرفته می شود. وفادار و بوداگی (۱۳۹۴)، در راستای بررسی

سیاست پژوهی

دوره چهارم، شماره هشتم، زمستان ۱۳۹۶

۱۴۴

رابطه بین تسهیل تجارت خارجی با میزان شفافیت قوانین و مقررات صادرات و واردات و قانون امور گمرکی دریافتند که بین تسهیل تجارت خارجی با میزان شفافیت قوانین و مقررات صادرات و واردات و قانون امور گمرکی ارتباط مستقیمی وجود دارد.

۱-۴- گمرک و قاچاق کالا

«پدیده‌ی قاچاق و قاچاق‌فروشی، ضربه به اقتصاد و هویت ملی کشور و همه‌ی برنامه‌ریزی‌هاست.» (بیانات رهبر معظم انقلاب در دیدار مسئولان وزارتخانه‌های صنایع و بازرگانی ، ۱۳۸۰/۰۴/۱۰)

یاست پژوهی

نقش مرزبان اقتصادی جمهوری اسلامی ایران بر امنیت ملی کشور با تأکید بر اقتصاد مقاومتی

ضعف‌های ساختاری در اقتصاد کشور، شاخص‌های اقتصادی را قبل از هر چیز تحت تأثیر قرار می‌دهد و احتمالاً پیامدهای نامطلوب‌تری از قاچاق به‌عنوان یک مشکل تبعی بر پیکر اقتصاد تحمیل می‌کند، درعین حال این واقعیت را نمی‌توان نادیده گرفت که آثار تخریبی قاچاق در وهله اول متوجه صنایعی است که آنها را به رقابت در بازار داخل فرا می‌خواند و رفته رفته به رکود می‌کشاند. از این‌رو، با توجه به تنوع و حجم چشمگیر این کالاها در کشور، وزن و سهم آن‌ها در اقتصاد، غیرقابل‌انکار است (وطن‌پور، ۱۳۸۷: ۷۰).

قاچاق نیز مانند همه جرائم دیگر برخاسته از عوامل مختلف اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی است، اما به‌طورکلی رواج قاچاق و روند رو به رشد آن، در نتیجه نارسایی‌های گوناگون به‌ویژه در حوزه اقتصاد بوده و از سرچشمه‌های آن است، در واقع "اقتصاد" و "قاچاق" بر یکدیگر آثار متقابلی دارند. طی سال‌های گذشته مسئله قاچاق در ایران بر سیستم تهیه و توزیع کالا سایه انداخته و تقاضای داخلی ناشی از کمبود یا مطلوب نبودن تولیدات داخل و منفعت بالای قاچاق از یک‌سو و ناکارآمدی اقتصاد دولتی از طرف دیگر در کنار سایر عوامل به روند رو به رشد قاچاق دامن زده است. عوامل متعددی بر پیدایش و گسترش قاچاق (که زاییده اقتصاد غیررسمی است) اثر دارد یا به‌گونه‌ای آن را تسهیل می‌کند. اوضاع سیاسی- امنیتی همسایگان، سودآوری

قاچاق، طولانی بودن تشریفات و هزینه بالای واردات کالا، رشد سریع تجارت جهانی و تحولات تکنولوژیک، عدم نظارت کافی بر برخی از مناطق آزاد، سهل الوصول بودن دستیابی به منابع قاچاق، بیکاری و فقر در مناطق مرزی، قاچاق در پوشش ترانزیت، کالای همراه مسافر، وضع اقتصادی و تجاری همسایگان، نظام ارزی ناکارآمد داخلی، وجود انحصارها و فضای رانتی و ... از دیگر عوامل شکل‌گیری و گسترش قاچاق به حساب می‌آید (وطن‌پور، ۱۳۸۷: ۷۱).

گمرک، وزارت صنعت، نیروی انتظامی و ستاد مبارزه با قاچاق کالا برآوردهای متفاوتی ارائه می‌دهند. آخرین برآورد ستاد مبارزه با قاچاق کالا نشان‌دهنده ورود ۷/۵۶ میلیارد دلار کالای قاچاق در سال ۱۳۹۶ به کشور است. این روند طی سال‌های ۱۳۹۲ تا به امروز روند نزولی داشته است. بطوری‌که در سال ۱۳۹۲ میزان قاچاق کالا و ارز ۲۵ میلیارد دلار بوده است (ستاد مبارزه با قاچاق کالا و ارز، ۱۳۹۶). قاچاق و دامپینگ داخلی، سبب اختلال و گسیختگی در نظم و برنامه‌ریزی‌های تولیدی شده و هزینه‌های جانبی را افزایش می‌دهد (نورمحمدی، ۱۳۸۱: ۲۸۴). به اعتقاد بعضی کارشناسان حدود یک سوم نیروی کار کشور در بخش اقتصاد زیرزمینی متمرکز است که از این مقدار بیش از ۵۰ درصد را قاچاق تشکیل می‌دهد. به ازای هر ۴ میلیارد دلار کالای قاچاق در سال ۸ درصد تولیدات داخل دچار افت می‌شود، چراکه قاچاق، بزرگتر شدن بخش خدمات و کوچکتر شدن تولید و حتی سقوط واحدهای تولیدی را تسهیل می‌کند (محمدی، ۱۳۸۰: ۶).

ماشیری و سابه امپوفو^۱ (۲۰۱۵)، به بررسی ادبیات تجارت غیرقانونی، رشد اقتصادی و نقش گمرک پرداختند. این مطالعه ادبیات موجود را تجزیه و تحلیل کرده و از داده‌های کشورهای مختلف برای سنجش تاثیر واردات غیر قانونی بر رشد اقتصادی

استفاده می کند. یافته ها نشان می دهد که فعالیت اقتصادی غیر قانونی اقتصاد محلی را تحریف می کند و درآمدهای قانونی کسب و کار و مالیات را کاهش می دهد. این پژوهش نتیجه گیری می کند که هزینه های تجارت غیرقانونی نه تنها اقتصادی بلکه پیامدهای اجتماعی نیز دارد، زیرا تجارت غیرقانونی ثبات اجتماعی و رفاه اجتماعی و اقتصادی جوامع را از بین می برد و مانع از اشتراک عادلانه کالاهای عمومی می شود. علاوه بر این، نتایج نشان داد که گمرک یک منطقه خطرناک است که مقامات فاسد می توانند فرار از وظایف را تسهیل کنند، باعث زیان مالی قابل توجهی برای بودجه دولت و ثبات اقتصادی معامله گران شوند.

۱-۵- گمرک و پایدارسازی درآمدهای کشور

وجود امنیت اقتصادی، بستر لازم را برای رشد پایدار اقتصادی و توسعه سرمایه گذاری فراهم می کند. اگرچه فرایند رشد و توسعه اقتصادی علاوه بر امنیت اقتصادی نیازمند زیرساختها و عوامل بسترساز دیگری نیز هست، ولی در این میان امنیت اقتصادی یک عامل اساسی به شمار می رود و بدون آن حتی در صورت وجود سایر عوامل زیربنایی، رشد اقتصادی مطلوب تحقق نمی یابد. به ویژه آنکه پایداری رشد اقتصادی در نبود امنیت اقتصادی امکان پذیر نبوده و توسعه سرمایه گذاری هم در یک محیط ناامن اقتصادی تحقق پذیر نیست.

آلسینا و پروتی^۱ (۱۹۹۶)، اثر منفی عدم ثبات سیاسی (به عنوان عامل ناامن ساز اقتصادی) را بر سرمایه گذاری نشان دادند. برونیتی و همکاران^۲ (۱۹۹۸) نیز تأثیر منفی چندین شاخص مربوط به نوسانات سیاسی بر رشد اقتصادی را نشان داده است. بر این اساس گمرک زمانی می تواند بر درآمدهای دولت نقش سازنده ای داشته باشد که علاوه

یاست پژوهی

نقش مرزبان اقتصادی جمهوری اسلامی ایران بر امنیت ملی کشور با تأکید بر اقتصاد مقاومتی

بر افزایش درآمد، پایداری درآمدهای دولت را نیز تضمین نماید. رشد اقتصادی و سرمایه گذاری از حوزه‌هایی است که تحت تأثیر امنیت اقتصادی قرار داشته و در اکثر مطالعات تجربی (که در بخش بعدی به تعدادی از آنها اشاره میشود) از تغییرات و نوسانهای این دو حوزه به عنوان نشانه‌های وجود یا عدم وجود امنیت اقتصادی و سطح آن استفاده شده است (Poirson, 1998). پیرسون (۱۹۹۸)، محیط امن اقتصادی، در کشورهای در حال توسعه را عامل مهمی برای تقویت سرمایه گذاری بخش خصوصی و بهره مندی از مزایای آن در جهت بهبود رشد اقتصادی می‌داند. بهبود امنیت اقتصادی از طریق کاهش نااطمینانی نسبت به بازده سرمایه، باعث افزایش سطح سرمایه گذاری شده و عواملی که نااطمینانی به بازده سرمایه گذاری را کاهش میدهند به طور مستقیم از طریق افزایش کارایی تخصیص منابع، رشد اقتصادی را نیز تقویت میکنند (Poirson, 1998).

۱-۶- گمرک و تولید ناخالص داخلی

تولید ملی، اساس و حلقه‌ی اساسی پیشرفت اقتصاد است (بیانات رهبر معظم انقلاب در حرم مطهر رضوی، ۱۳۹۳/۰۱/۰۱) حیات اقتصادی هر کشور وابسته به تولید بوده و تولید مهم ترین عامل پویایی سرمایه های مالی و انسانی است. زیرا تولید به اندازه‌های در رشد مؤلفه‌های ارزشی و اجتماعی مؤثر است که اگر سطح آن پایین باشد توسعه این مؤلفه‌ها به خطر خواهد افتاد (نوری، ۱۳۸۳: ۳۲).

قاچاق وارداتی مانع از کنترل بهینه دولت بر مجموع هزینه‌های وارداتی و اختصاص ارز موجود به واردات کالاهای ضروری و سرمایه‌ای می‌شود که نقش بیشتری در رشد تولید ناخالص داخلی و رونق اقتصادی دارد. قاچاق با ایجاد تحریف در تولید ناخالص ملی، توان دولت را در اتخاذ روش‌های صحیح اقتصادی برای رسیدن به اهداف موردنظر کاهش می‌دهد، یا این اهداف و سیاست‌ها را کم اثر یا بی‌اثر کرده و آنها را از کارکرد مورد انتظار می‌اندازد (نهادن‌دیان، ۱۳۷۷: ۳۵).

از طرفی دیگر کاهش تولید داخلی ناشی از قاچاق سبب کم شدن رقابت پذیری می شود و کشوری که رقابت پذیری در آن کم باشد سهمش از کل صادرات اجناس کم، و به واردات اضافه می شود. کاهش اشتغال در بخش تولید با افزایش جذب نیروی کار در بخش های دیگر اقتصادی غیرقابل جبران است. با کاهش بهره وری و تنزل اقتصادی، تراز پرداخت ها رو به وخامت میگذارد و عقب ماندگی صنعتی نسبت به رقبا و باز ماندن از توسعه در معیارهای جهانی اتفاق می افتد (وایلد و همکاران، ۱۳۷۷: ۵۳).

جعفری صمیمی و اختیاری (۱۳۸۸)، تأثیر امنیت اقتصادی بر فرآیند رشد اقتصادی در کشورهای عضو کنفرانس اسلامی با تأکید بر ایران را طی دوره ۱۹۹۷ تا ۲۰۰۵ بررسی کردند. نتایج نشان می دهد که متغیرهای رشد جمعیت، رشد نیروی کار، رشد سرمایه، سهم دولت در اقتصاد، نسبت سرمایه گذاری مستقیم خارجی به تولید ناخالص داخلی و امنیت اقتصادی تأثیر مثبت و معناداری بر رشد اقتصادی داشته، در حالی که متغیر نرخ تورم تأثیر منفی بر رشد اقتصادی در کشورهای عضو کنفرانس اسلامی دارد. صیادزاده و همکاران (۱۳۹۲)، نیز اثر کسری بودجه بر امنیت اقتصادی ایران را بررسی کردند. در این پژوهش، ضمن بررسی شاخص های امنیت اقتصادی، تأثیر بلندمدت کسری بودجه بر روی مهمترین متغیر امنیت اقتصادی، یعنی نرخ تورم تبیین شده است. بر اساس یافته های این مقاله، شوکهای ساختاری و نوسانات کسری بودجه اثر مثبت و معناداری بر روی نرخ تورم و اثر منفی و معناداری بر روی رشد اقتصادی دارد، اما این اثرات از اثرات حجم پول خالص از کسری بودجه دولت کمتر میباشد. ماشیری و سابله امپوفو (۲۰۱۵)، بیان می کنند که بسیاری از اقتصادهای در حال توسعه به شدت به مالیات مربوط به تجارت وابسته هستند که برای ایجاد رفاه و ایجاد ثروت آنها مفید است. در همین راستا بیان می کنند که قاچاق کالا می تواند نجر به تضعیف رشد اقتصادی گردد.

یاست پژوهی

نقش مرزبان اقتصادی جمهوری اسلامی ایران بر امنیت ملی کشور با تأکید بر اقتصاد مقاومتی

۱-۷- روند شاخص‌های مختلف امنیت اقتصادی با تأکید بر نقش گمرک

در راستای بررسی نقش گمرک در امنیت اقتصادی به بررسی روند برخی شاخص‌های مهم امنیت اقتصادی کشور پرداخته شده است. در همین راستا در جدول (۱)، روند درآمدهای گمرکی آورده شده است. همانطور که در نمودار مشخص است، درآمدهای گمرکی طی سال‌های مختلف روند صعودی داشته است. این روند در سال‌های اخیر با شیب بیشتری افزایش یافته است. اگرچه طی سال ۱۳۹۴ با یک شکست در درآمد گمرکی روبرو بوده‌ایم بطوری‌که درآمدهای گمرک ۱۳/۴ درصد کاهش داشته است؛ اما این روند در مابقی سال‌ها همیشه صعودی بوده است. همچنین برای بررسی تجارت خارجی، شاخص عملکرد لجستیک تجارت که هر دو سال یکبار توسط بانک جهانی منتشر می‌شود، مورد بررسی قرار گرفته است. این شاخص، عملکرد کشورها را در شش زمینه مورد ارزیابی قرار می‌دهد که عبارت است از:

- کارایی فرایندهای ترخیص کالا
- کیفیت زیرساخت‌های لجستیکی
- سهولت در ارسال محموله‌های بین‌المللی
- شایستگی و کیفیت خدمات لجستیک
- توانایی در تعقیب و ردیابی کالاهای ارسالی
- میزان تحویل به‌موقع محموله‌ها

ایران در گزارش‌های قبلی این شاخص بین‌المللی که از سال ۲۰۰۷ به صورت دوسالانه توسط بانک جهانی اندازه‌گیری و پایش می‌شود، به ترتیب رتبه‌های ۷۸، ۱۰۳، ۱۱۲ و ۱۱۴ را داشته است (جدول ۱). اما از طرفی دیگر با بررسی حجم و ارزش مجموع صادرات و واردات می‌توان تا حدودی به نقش تسهیل‌کننده گمرک در تجارت خارجی پی برد. بر این اساس، در جدول (۱)، شاخص تجارت خارجی بر اساس دو معیار ارزش و مقدار آورده شده است. همانطور که مشخص است، مقدار

یاست پژوهی

دوره چهارم، شماره هشتم، زمستان ۱۳۹۶

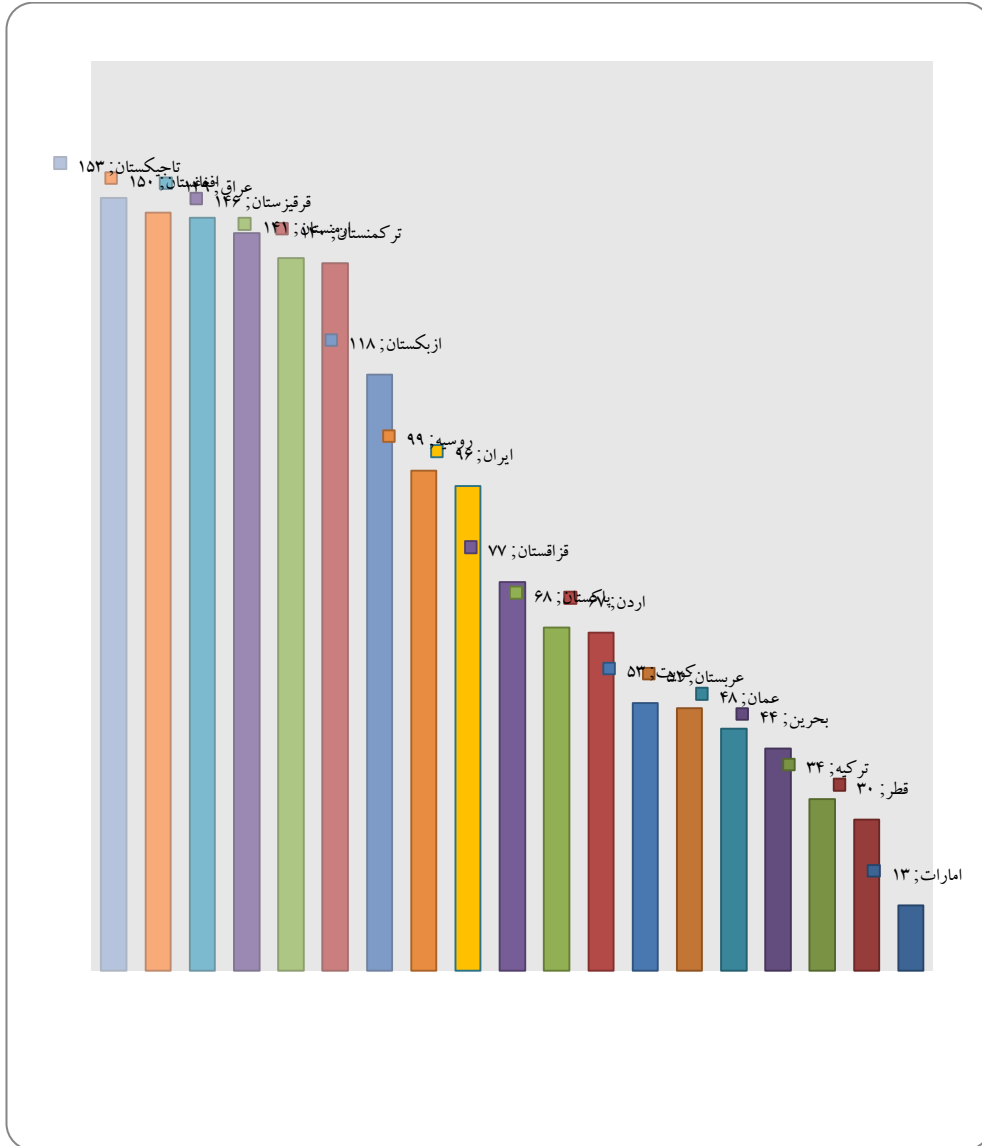
تجارت طی سال‌های گذشته همواره روندی صعودی داشته است. ارزش تجارت خارجی نیز اگرچه طی سال‌های ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۴ فراز و نشیب داشته است اما طی سال‌های قبل و بعد از دوره مورد نظر دارای روند صعودی بوده است. در جدول (۱)، نیز مقدار و ارزش تجارت خارجی انجام شده طی سال‌های ۱۳۸۳ تا ۱۳۹۶ قابل مشاهده است. با بررسی روند قاچاق کالا می‌توان دریافت که این روند از سال ۱۳۹۲، همواره نزولی بوده است. بطوری که ارزش کالاهای قاچاق از ۲۵ میلیون دلار در سال ۱۳۹۲ به ۷/۶ میلیون دلار در سال ۱۳۹۶ کاهش یافته است.

یاست پژوهی

همانطور که در جدول شماره (۱) نشان داده شده است روند رشد درآمدهای گمرک طی سال‌های مورد بررسی فراز و فرود زیادی داشته است. این نوسانات در سال‌های اخیر دارای انحراف بیشتری نسبت به میانگین بوده است؛ اما همانطور که مشخص است تنها در سال‌های ۱۳۹۱ و ۱۳۹۴ رشد درآمد منفی بوده است و در مابقی سال‌ها همواره با رشد درآمدها (اگرچه با نوسان زیاد) روبرو بوده‌ایم. در نهایت با بررسی نقش گمرک در مقاوم‌سازی اقتصاد، یکی از شاخص‌هایی که در رابطه با مقاوم سازی اقتصاد مطرح است بدین شرح است که نسبت صادرات غیرنفتی به واردات کمتر از ۹۰ درصد نباشد تا وابستگی به نفت کاهش یابد. در همین راستا مشاهده می‌شود که این نسبت طی سال‌های اخیر روند صعودی داشته است. بطوری که در سال ۱۳۹۶ به مرز ۹۰ درصد رسیده است.

رتبه کشورهای منطقه در شاخص لجستیک تجاری سال ۲۰۱۶ (۱۶۰ کشور)

سیاست ژئوبی

دوره چهارم، شماره هشتم، زمستان ۱۳۹۶

۲- اولویت‌بندی ابعاد و شاخص‌های امنیت اقتصادی

در راستای نتایج، برای تکمیل و تحکیم نتایج از الگوهای تصمیم‌گیری چندمعیاره و روش خاص AHP نیز جهت وزن‌دهی و تعیین درجه اهمیت هر یک از شاخص‌های امنیت اقتصادی و همچنین وزن‌دهی هر یک از گویه‌های مربوط به شاخص‌ها استفاده شده است. در واقع این مهم که گمرک بر کدام یک از ابعاد امنیت اقتصادی در هر یک از شاخص‌های مورد بررسی دارای اثرگذاری بیشتری بوده، سنجیده شده است. به این ترتیب، بر اساس نظرات نخبگان فعال در سازمان گمرک و حوزه تجارت خارجی این مساله مورد بررسی قرار گرفته است. در ادامه به ارائه نتایج مربوطه پرداخته خواهد شد، بطوری‌که ابتدا شاخص‌های امنیت اقتصادی اولویت‌بندی شده و پس از اولویت‌بندی شاخص‌های گمرک، میزان نقش گمرک بر هر یک از شاخص‌های امنیت اقتصادی بررسی شده است.

۲-۱- اولویت‌بندی شاخص‌های امنیت اقتصادی

در جدول (۲)، نتایج حاصل از اولویت‌بندی شاخص‌های مورد اندازه‌گیری برای امنیت اقتصادی آورده شده است. همانطور که در جدول قابل مشاهده است، نرخ ناسازگاری برای مدل برآورد شده ۰/۰۰۷ است. با توجه به نتایج، مشخص است که نرخ ناسازگاری برآورد شده برای مدل از نرخ ناسازگاری قابل تحمل (۰/۱) کمتر است؛ لذا در مطالعه حاضر اطمینان از پاسخ‌های پرسش‌شوندگان تأیید می‌شود. با توجه به تأیید نرخ ناسازگاری می‌توان به نتایج حاصل از رتبه‌بندی اعتماد کرد. در همین راستا نتایج نشان می‌دهد که در بین ابعاد امنیت اقتصادی تولید ناخالص داخلی با وزن ۳۴ درصد، از دید نخبگان فعال در سازمان گمرک و حوزه تجارت خارجی، مهمترین عامل در امنیت اقتصادی است. درآمدهای دولت و پایداری درآمدهای دولت هر کدام ۲۰/۲ درصد از وزن امنیت اقتصادی را در بین شاخص‌ها دارند. تجارت خارجی با وزن ۱۱/۷

درصد در جایگاه سوم قرار دارد. دو شاخص قاچاق کالا و مقاوم سازی اقتصاد نیز بصورت مشترک با وزن ۶/۹ درصد در جایگاه چهارم قرار دارند.

جدول ۱: برآورد وزن معیارهای امنیت اقتصادی کشور

ردیف	فعالیت	وزن محاسباتی	رتبه
۱	درآمدهای دولت	0/202	۲
۲	تجارت خارجی	0/117	۳
۳	قاچاق کالا	0/069	۴
۴	پایداری درآمدهای دولت	0/202	۲
۵	تولید ناخالص داخلی	0/340	۱
۶	مقاوم سازی اقتصاد	0/069	۴
نرخ ناسازگاری		00/00662	

۲-۲- اولویت بندی معیارهای گمرک

در راستای بررسی نقش گمرک و اولویت بندی معیارهای عملکرد گمرک از دیدگاه نخبگان فعال در سازمان گمرک و حوزه تجارت خارجی، ۱۲ معیار مورد اشاره در جدول (۳)، وزن دهی شده است. همانطور که نتایج نشان می دهد نرخ ناسازگاری پاسخ های مورد بررسی ۰/۰۱ است. این نرخ بیانگر عدم وجود ناسازگاری بین پاسخ های مربوط به مقایسات زوجی است. در همین راستا " تسریع انجام تشریفات گمرکی مربوط به مبادلات مرزی"، مهمترین عامل در بهبود عملکرد گمرک از دیدگاه پاسخ دهندگان است. در واقع ۱۸ درصد از نقش گمرک ناشی از این مساله خواهد بود و برای بهبود عملکرد در گمرک باید این مساله بیش تر مورد توجه قرار گیرد. معیار کیفیت لازم برای زیرساخت های تجارت در گمرک و همچنین موفقیت بهبود تجارت خارجی نیز به ترتیب با وزن ۱۱/۷ و ۱۱/۲ درصد در جایگاه دوم و سوم اثرگذارترین

یاست پژوهی

دوره چهارم، شماره هشتم، زمستان ۱۳۹۶

۱۵۴

معیارهای عملکرد گمرک قرار دارند. به همین ترتیب سایر معیارها در جدول (۳)، رتبه‌بندی شده است. در همین راستا کمترین اثرگذاری نیز مربوط به "مقابله با جرائم سازمان یافته بین‌المللی مرتبط با گمرک"، با تنها ۲/۴ درصد اثرگذاری بوده است.

جدول ۲: برآورد وزن معیارهای گمرک

ردیف	فعالیت	وزن محاسباتی	رتبه
۱	توسعه و بهبود مستمر فن‌آوری‌های مربوط به کنترل‌های گمرکی	0.066	۵
۲	مقابله با جرائم سازمان یافته بین‌المللی مرتبط با گمرک	0.024	۱۰
۳	رسیدگی و حل اختلافات ناشی از اجرای قانون و مقررات گمرکی	0.037	۸
۴	تسریع انجام تشریفات گمرکی مربوط به مبادلات مرزی	0.18	۱
۵	الگوبرداری بهترین سیستم‌ها و تکنولوژی‌های موجود در جهان از کشورهای با گمرک مشابه ایران	0.063	۷
۶	موفقیت بهبود تجارت خارجی	0.112	۴
۷	کاهش تخلفات در تمام زمینه‌ها	0.036	۹
۸	تجزیه و تحلیل داده‌ها در گمرک، در حداقل زمان ممکن	0.063	۷
۹	صیانت از حقوق صادرکنندگان و واردکنندگان در گمرک	0.063	۷
۱۰	دسترسی سریع به آمار واقعی تجارت برای تمامی افراد از طریق گمرک	0.064	۶
۱۱	تسهیل فرآیند ترخیص گمرکی در طی سال‌های اخیر	0.174	۲
۱۲	کیفیت لازم برای زیرساخت‌های تجارت در گمرک	0.117	۳
نرخ ناسازگاری		0/00997	

یاست پژوهی

سلفی‌گری از معنا تا برداشت‌های نادرست

۱۵۵

۳-۳- اولویت‌بندی معیارهای درآمدهای دولت

امنیت اقتصادی از طریق ۶ شاخص مورد سنجش قرار گرفته است. در همین راستا درآمدهای دولت بعنوان اولین شاخص امنیت اقتصادی بر اساس ۵ معیار بررسی شده است. بطوری‌که می‌توان دریافت هر کدام از معیارهای مختلف با توجه به نظر نخبگان فعال در سازمان گمرک و حوزه تجارت خارجی و با در نظر گرفتن نقش گمرک در امنیت اقتصادی، تا چه میزان موثر هستند. نتایج مربوط به وزن معیارهای موثر بر درآمدهای دولت در جدول (۴) آورده شده است. همانطور که نتایج نشان می‌دهد نرخ ناسازگاری پاسخ‌های مورد بررسی ۰/۰۲ است. این نرخ بیانگر عدم وجود ناسازگاری بین پاسخ‌های مربوط به مقایسات زوجی است. در همین راستا "تسهیل و شفاف‌سازی فرایند صادرات و واردات و اجرای صحیح قوانین و مقررات مربوطه در گمرک"، مهمترین عامل در بهبود درآمدهای دولت از دیدگاه خبرگان است. در واقع به اعتقاد خبرگان، حدود ۴۲ درصد از نقش گمرک در درآمدهای دولت، ناشی از این مساله خواهد بود. به همین ترتیب الکترونیکی شدن رویه‌های گمرکی با وزن ۲۶/۳ درصد، ایجاد سامانه جامع امور گمرکی برای شفافیت درآمد فعالان تجاری و کاهش فرار مالیاتی با وزن ۱۶ درصد، عملکرد گمرک در تنظیم تجارت خارجی و بهبود کسب و کارهای داخلی با وزن ۹/۷ درصد و بهبود عملکرد ترانزیت کالاهای خارجی با وزن ۶/۲ درصد در جایگاه دوم تا چهارم مهمترین عوامل موثر بر درآمدهای دولت، از طریق گمرک بوده است.

یاست پژوهی

دوره چهارم، شماره هشتم، زمستان ۱۳۹۶

جدول ۳: برآورد وزن معیارهای موثر بر درآمدهای دولت در راستای نقش گمرک در امنیت اقتصادی

ردیف	فعالیت	وزن محاسباتی	رتبه
۱	تسهیل و شفاف‌سازی فرایند صادرات و واردات و اجرای صحیح قوانین و مقررات مربوطه در گمرک	0.419	۱
۲	الکترونیکی شدن رویه های گمرکی	0.263	۲
۳	بهبود عملکرد ترانزیت کالاهای خارجی	0.062	۵
۴	ایجاد سامانه جامع امور گمرکی برای شفافیت درآمد فعالان تجاری و کاهش فرار مالیاتی	0.160	۳
۵	عملکرد گمرک در تنظیم تجارت خارجی و بهبود کسب و کارهای داخلی	0.097	۴
نرخ ناسازگاری		0/02	

۳-۴- اولویت‌بندی معیارهای تجارت خارجی

در جدول (۵)، به برآورد وزن معیارهای موثر بر تجارت خارجی در راستای نقش گمرک در امنیت اقتصادی کشور پرداخته شده است. با توجه به آمار مربوط به نرخ ناسازگاری (۰/۰۰۸) می‌توان به عدم وجود ناسازگاری در بین پاسخ‌های مربوط به مقایسات زوجی اطمینان خاطر پیدا کرد. در راستای بررسی نتایج جدول (۵)، مشاهده می‌شود که کوتاه شدن زمان انجام تشریفات گمرکی و مکانیزه شدن آن از مهمترین عوامل رونق تجارت خارجی است، بطوری که ۳۰/۶ درصد از نقش گمرک در تجارت خارجی ناشی از همین مساله خواهد بود. علاوه بر این شفافیت در قوانین و مقررات و رویه‌های گمرکی برای کاهش هزینه‌های تجارت خارجی نیز با وزن ۲۰/۲ درصدی از اهمیت بسزایی در بهبود تجارت خارجی برخوردار است. در همین راستا شفافیت در عملیات و رویه‌های گمرکی برای افزایش فعالیت‌های فعالان صادرات و واردات با ۴/۲ درصد وزن، کمترین اثرگذاری را بر تجارت خارجی دارد.

جدول ۴: برآورد وزن معیارهای موثر بر تجارت خارجی در راستای نقش گمرک در امنیت اقتصادی

ردیف	فعالیت	وزن محاسباتی	رتبه
۱	دیپلماسی گمرکی ایران با سازمان جهانی گمرک (wco) و گمرکات سایر کشورها	0.122	۳
۲	شفافیت در عملیات و رویه‌های گمرکی برای افزایش فعالیت‌های فعالان صادرات و واردات	0.042	۵
۳	کوتاه شدن زمان انجام تشریفات گمرکی و مکانیزه شدن آن	0.306	۱
۴	ارتقاء ظرفیت دولت برای پیش‌برد اهداف توسعه اقتصادی با بهبود عملکرد تجارت خارجی	0.069	۴
۵	شفافیت در قوانین و مقررات و رویه‌های گمرکی برای کاهش هزینه‌های تجارت خارجی	0.202	۲
۶	استاندارد و ساده سازی رویه ها و تشریفات گمرکی.	0.122	۳
۷	بهبود شاخص عملکرد لجستیک تجاری.	0.069	۴
۸	راه اندازی برنامه های TIREPD و E-TIR (کارنه تیر الکترونیکی) برای ایجاد بستر امن ترانزیت کالا	0.069	۴
نرخ ناسازگاری		0/00807	

یاست پژوهی

دوره چهارم، شماره هشتم، زمستان ۱۳۹۶

۱۵۸

۳-۵- اولویت‌بندی معیارهای قاچاق کالا

در راستای بررسی نقش گمرک در کاهش پدیده قاچاق کالا برای بهبود امنیت اقتصادی کشور نیز ۸ معیار مورد شنجش و اولویت‌بندی قرار گرفته است (جدول ۶). بر این اساس، همانطور که در جدول مشاهده می‌شود اجرای دقیق قوانین و مقررات مبارزه با فساد اداری، پیاده کردن دولت الکترونیک در گمرکات کشور و شفافیت در تعرفه‌ها و ثبات در سیاستگذاری‌های گمرکی برای کاهش فعالیت‌های رانت‌جویانه هر کدام با ۲۰/۳ درصد وزن و مجموعاً ۶۰/۹ درصد وزن از مهمترین عوامل موثر بر کاهش پدیده قاچاق کالا است که باید در جهت کاهش قاچاق مورد توجه قرار گیرد. دو معیار حذف و کاهش پرداخت‌هایی غیر از تعرفه‌های رسمی قانونی و ساماندهی واحدهای گمرکی

بویژه ساماندهی معابر غیررسمی در مجموع با ۸/۸ درصد اثرگذاری، دارای کمترین وزن در تاثیر گمرک بر کاهش پدیده قاچاق کالا بوده است. میزان تأثیر سایر عوامل نیز به همین ترتیب در جدول (۶)، قابل مشاهده است.

جدول ۵: برآورد وزن معیارهای موثر بر قاچاق کالا در راستای نقش گمرک در امنیت اقتصادی

ردیف	فعالیت	وزن محاسباتی	رتبه
۱	حذف و کاهش پرداخت‌هایی غیر از تعرفه‌های رسمی قانونی	0.044	۴
۲	اجرای دقیق قوانین و مقررات مبارزه با فساد اداری	0.203	۱
۳	شفافیت عملکرد و ثبات در رویه‌های گمرکی	0.117	۲
۴	تدابیر گمرک در انسجام و ضابطه مند نمودن مبادلات مرزنشیان	0.070	۳
۵	ساده سازی و تسهیل رویه های گمرکی و حذف بوروکراسی زاید اداری	0.117	۲
۶	ساماندهی واحدهای گمرکی بویژه ساماندهی معابر غیررسمی	0.044	۴
۷	پیاده کردن دولت الکترونیک در گمرکات کشور	0.203	۱
۸	شفافیت در تعرفه‌ها و ثبات در سیاستگذاری‌های گمرکی برای کاهش فعالیت‌های رانت جویانه در گمرک	0.203	۱
نرخ ناسازگاری		0/00604	

سیاست پژوهی
سلفی گری از معنا تا برداشت‌های نادرست

۱۵۹

۳-۶- اولویت‌بندی معیارهای پایداری درآمدهای کشور

پایداری درآمدهای دولت چهارمین شاخص امنیت اقتصادی است که در این پژوهش، مورد توجه قرار گرفته است. برای این منظور، بر اساس نظر نخبگان فعال در سازمان گمرک و حوزه تجارت خارجی و همچنین مطالعات و پیشینه پژوهش، ۶ معیار در راستای تعیین نقش گمرک در تأمین و پایداری درآمدهای دولت طراحی و نسبت به اولویت‌بندی آن اقدام شده است. همانطور که نتایج جدول (۷)، نشان می‌دهد نرخ ناسازگاری اولویت‌بندی انجام شده ۰/۰۱ است. این نرخ نشان‌دهنده عدم وجود ناسازگاری است. در راستای تعیین اولویت معیارها و گویه‌های مورد بررسی همانطور

که مشاهده می‌شود بر اساس نظر خبرگان "ثبات در بازار داخلی" با بهبود شرایط صادرات و ترخیص کالا مهمترین نقش را در پایداری درآمدهای دولت دارد، بطوری که ۳۴/۲ درصد از وزن عوامل موثر بر پایداری درآمدهای دولت، ناشی از همین مسأله است. در همین راستا اجرای صحیح قوانین و مقررات و سیاست‌های تعرفه‌ای و افزایش درآمدهای دولت و کاهش وابستگی به منابع صادرات نفت با وصول عوارض و حقوق گمرکی، برای ثبات در درآمدهای گمرکی نیز هر کدام با وزن ۲۰/۶ درصد در جایگاه دوم مهمترین عوامل موثر بر پایداری درآمدهای دولت از طریق گمرک قرار دارند. به همین ترتیب سایر معیارها نیز بر اساس وزن و رتبه در جدول (۷)، قابل مشاهده هستند.

جدول ۶: برآورد وزن معیارهای موثر بر پایداری درآمدهای دولت در راستای نقش گمرک در امنیت اقتصادی

ردیف	فعالیت	وزن محاسباتی	رتبه
۱	ایجاد واحدهای گمرکی اختصاصی صادرات سوخت برای تسهیل صادرات مشتقات نفتی	0.049	۵
۲	ثبات در بازار داخلی با بهبود شرایط صادرات و ترخیص کالا	0.342	۱
۳	تامین حقوق دولت با تنظیم هوشمندانه تجارت خارجی و کنترل موثر بر صادرات و واردات کشور.	0.075	۴
۴	اجرای صحیح قوانین و مقررات و سیاست‌های تعرفه‌ای برای ثبات در درآمدهای گمرکی	0.206	۲
۵	الکترونیکی نمودن رویه های گمرکی به تامین و پایداری درآمدهای دولت	0.122	۳
۶	افزایش درآمدهای دولت و کاهش وابستگی به منابع صادرات نفت با وصول عوارض و حقوق گمرکی	0.206	۲
نرخ ناسازگاری		0/01	

سیاست پژوهی

دوره چهارم، شماره هشتم، زمستان ۱۳۹۶

۳-۷- اولویت‌بندی معیارهای تولید ناخالص داخلی

در راستای بررسی نقش گمرک در تولید ناخالص داخلی به عنوان پنجمین شاخص امنیت اقتصادی، ۷ معیار در نظر گرفته شد. همانطور که در جدول (۸) قابل مشاهده است. نرخ ناسازگاری ۰/۰۱ بوده و در دامنه مجاز قرار دارد. بر اساس اولویت‌بندی معیارهای تولید ناخالص داخلی از دیدگاه نخبگان، "ثبات در سیاست‌گذاری‌های گمرکی" و "ثبات و وحدت رویه در قوانین و مقررات گمرکی" برای بهبود فضای کسب‌وکار و در نتیجه بهبود تولید ناخالص داخلی از مهمترین نقش‌های گمرک در افزایش تولید ناخالص داخلی است، بطوری‌که دو معیار یاد شده در مجموع ۵۴/۸ درصد از وزن عوامل موثر بر تولید ناخالص داخلی را تشکیل می‌دهند. در همین راستا حفظ و ارتقاء قدرت رقابت‌پذیری محصولات بخش‌های مختلف اقتصادی کشور با اجرای دقیق مفاد قوانین و مقررات گمرکی با وزن ۱۷/۲ درصد در جایگاه دوم، حذف کاغذ بازی و بوروکراسی های زائد توسط گمرک برای افزایش سرمایه‌گذاری خارجی با وزن ۱۰/۷ درصد در جایگاه سوم، دو معیار ارایه تسهیلات ویژه و ترخیص نسبه برای واردات مواد اولیه و واسطه‌ای شرکت های تولیدی و حذف تسهیلات ضمانت نامه ای برای ورود کالاهایی که مشابه داخلی دارند، بصورت مشترک و با وزن ۶/۵ درصد بصورت مشترک در جایگاه چهارم و راه اندازی پنجره واحد تجارت فرامرزی برای بهبود فضای کسب وکار و متعاقب آن افزایش تولید ناخالص داخلی با وزن ۴/۲ درصد در جایگاه پنجم قرار دارد.

جدول ۷: برآورد وزن معیارهای موثر بر تولید ناخالص داخلی در راستای نقش گمرک در امنیت اقتصادی

ردیف	فعالیت	وزن محاسباتی	رتبه
۱	ارایه تسهیلات ویژه و ترخیص نسبه برای واردات مواد اولیه و واسطه‌ای شرکت های تولیدی	0.065	۴
۲	حذف کاغذ بازی و بوروکراسی های زائد توسط گمرک برای افزایش سرمایه‌گذاری خارجی	0.107	۳
۳	ثبات در سیاستگذاری‌های گمرکی برای بهبود فضای کسب‌وکار	0.274	۱
۴	حذف تسهیلات ضمانت نامه ای برای ورود کالاهایی که مشابه داخلی دارند	0.065	۴
۵	ثبات و وحدت رویه در قوانین و مقررات گمرکی برای بهبود فضای کسب‌وکار	0.274	۱
۶	حفظ و ارتقاء قدرت رقابت‌پذیری محصولات بخش‌های مختلف اقتصادی کشور با اجرای دقیق مفاد قوانین و مقررات گمرکی	0.172	۲
۷	راه اندازی پنجره واحد تجارت فرامرزی برای بهبود فضای کسب و کار و متعاقب آن افزایش تولید ناخالص داخلی	0.042	۵
نرخ ناسازگاری		0/01	

۳-۸- اولویت‌بندی معیارهای مقاوم‌سازی اقتصاد کشور

در پایان مقاوم سازی اقتصاد به عنوان ششمین شاخص امنیت اقتصادی مورد بررسی قرار گرفت که نتایج مربوط به آن در جدول (۹) قابل مشاهده است. همانطور که نتایج نشان می‌دهد مهمترین معیار موثر بر مقاوم‌سازی اقتصاد از دیدگاه نخبگان فعال در بخش گمرک جمهوری اسلامی ایران، اجرای دقیق قوانین و مقررات بهداشتی برای جلوگیری از ورود کالاهای ناسالم و مضر به کشور است. این معیار ۴۱/۵ درصد از وزن عوامل موثر بر شاخص مورد نظر را تشکیل می‌دهد. در جایگاه دوم، ایجاد پنجره واحد تجارت فرامرزی و ارتباط سیستمی و آنلاین با سازمان های مجوز دهنده با وزن ۲۵/۷ درصد قرار دارد. در واقع ایجاد پنجره واحد تجارت فرامرزی و ارتباط سیستمی

و آنلاین با سازمان های مجوز دهنده نظیر وزارت جهاد کشاورزی و سازمان غذا و دارو و غیره، از جعل مجوزها جلوگیری کرده و از محصولات کشاورزی، دامی و دارویی کشور حمایت می نماید. تامین حقوق مالکیت دولت بر تجارت خارجی با اجرای دقیق قوانین و مقررات گمرکی با وزن ۱۵/۳ درصد در جایگاه سوم و دو معیار اتخاذ و اجرای سیاست های گمرکی مشوق صادرات و تحدید واردات برای بهبود ترازپرداخت های کشور و اتخاذ سیاست های مناسب برای محدودیت ورود کالاهای مصرفی مشابه تولید داخلی بصورت مشترک و با وزن ۸/۸ درصد در جایگاه چهارم قرار دارند.

جدول ۹: برآورد وزن معیارهای موثر بر مقاومت سازی اقتصاد در راستای نقش گمرک در امنیت اقتصادی

ردیف	فعالیت	وزن محاسباتی	رتبه
۱	اجرای دقیق قوانین و مقررات بهداشتی برای جلوگیری از ورود کالاهای ناسالم و مضر به کشور	0.415	۱
۲	تامین حقوق مالکیت دولت بر تجارت خارجی با اجرای دقیق قوانین و مقررات گمرکی	0.153	۳
۳	اتخاذ و اجرای سیاست های گمرکی مشوق صادرات و تحدید واردات برای بهبود ترازپرداخت های کشور	0.088	۴
۴	اتخاذ سیاست های مناسب برای محدودیت ورود کالاهای مصرفی مشابه تولید داخلی	0.088	۴
۵	ایجاد پنجره واحد تجارت فرامرزی و ارتباط سیستمی و آنلاین با سازمان های مجوز دهنده	0.257	۲
نرخ ناسازگاری		0/00819	

یاست پژوهی

سلفی گری از معنا تا برداشت های نادرست

۴- بحث و نتیجه گیری

امروزه نقش گمرک، در مقاوم سازی اقتصاد، تأمین رفاه و حفاظت از جامعه بر کسی پوشیده نیست. در واقع، نقش تعیین کننده گمرک در هدایت مؤثر و مطلوب جریان تجارت بین المللی و تأمین جایگاهی شایسته برای کشورهای متبوع در عرصه بازرگانی جهانی امری شناخته شده است. اما تسهیل در امر تجارت جهانی واقعیت گریزناپذیر اقتصاد رقابتی امروزی است و این مهم تحت تأثیر علوم و فناوری های جدید محقق خواهد شد. از طرفی روزه روز بر اهمیت امنیت اقتصادی به عنوان مهم ترین بُعد امنیت ملی، با تسریع روند جهانی شدن، افزوده می شود. با عنایت به شاخص های امنیت اقتصادی، یکی از نهادهایی که تأثیر اساسی و مستقیم بر امنیت اقتصادی دارد، گمرک است، زیرا اصلی ترین رویه های گمرکی یعنی صادرات و واردات، نقشی اساسی را در بنیه اقتصادی یک کشور ایفا می نماید.

همانطور که نتایج نشان می دهد در بین شاخص های امنیت اقتصادی، تولید ناخالص داخلی مهمترین بُعد امنیت اقتصادی از دیدگاه خبرگان فعال در حوزه گمرکی و تجاری است. با عنایت به سخن رهبر معظم انقلاب نیز، " تولید ملی، اساس و حلقه ای اساسی پیشرفت اقتصاد است" (بیانات رهبر معظم انقلاب در حرم مطهر رضوی، ۱۳۹۳/۰۱/۰۱) بنابراین گمرک جمهوری اسلامی وظیفه خطیری در حمایت از تولید داخلی دارد. در همین راستا، بر اساس معیارهای تولید ناخالص داخلی، ثبات در سیاست گذاری های گمرکی و همچنین ثبات و وحدت رویه در قوانین و مقررات گمرکی، برای بهبود فضای کسب و کار مهمترین نقش گمرک در تولید ناخالص داخلی است. بطوری که با تعیین وزن نهایی دو معیار مورد نظر (ضرب وزن تولید ناخالص داخلی و وزن معیارها) می توان دریافت که وزن هر کدام از معیارهای مورد نظر در بین تمامی معیارهای مورد بررسی ۹/۳ درصد است. بر این اساس توجه به ثبات در سیاست های گمرکی و وحدت رویه در قوانین و مقررات گمرکی می تواند منجر به

ایجاد امنیت در فضای کسب و کار گردد. این مساله در نهایت با بهبود فضای کسب و کار به افزایش تولید ناخالص داخلی ختم می‌شود. در واقع بر اساس دیدگاه خبرگان گمرکی در صورتی که گمرک دو معیار مورد نظر را در دستور کار و اولویت مسائل گمرکی قرار دهد، بیشترین نقش را در بهبود امنیت اقتصادی کشور ایفا کرده است.

اصولا هدف هر نهاد و سازمانی در ایران اسلامی حرکت در جهت مقاوم‌سازی اقتصاد است. گمرک نیز در راستای امنیت اقتصادی، به مقاوم‌سازی اقتصاد نیز باید توجه کافی داشته باشد. در همین راستا، اجرای دقیق قوانین و مقررات بهداشتی برای جلوگیری از ورود کالاهای ناسالم و مضر به کشور و همچنین ایجاد پنجره واحد تجارت فرامرزی و ارتباط سیستمی و آنلاین با سازمان‌های مجوز دهنده نقش اساسی در مقاوم‌سازی اقتصاد خواهد داشت. از طرفی ورود کالاهای مضر به کشور می‌تواند روند رشد یک کشور را کندتر کند. نکته‌ای که می‌توان از نتایج مطالعه حاضر دریافت این است که بر اساس دیدگاه خبرگان حوزه تجاری - گمرکی و براساس آمار، گمرک

در زمینه اقتصاد مقاومتی و در چارچوب دستیابی به اقتصادی مقاوم برای بهبود امنیت اقتصادی کشور، فاصله زیادی با جایگاه مطلوب دارد. عدم توجه کافی به این مساله ممکن است به امنیت اقتصادی کشور در بلندمدت آسیب جدی برساند. بر این اساس نقش گمرک در مقاوم‌سازی اقتصاد کشور باید بیش از پیش مورد توجه قرار گیرد و تقویت گردد.

با عنایت به اهمیت وضعیت موجود و لزوم حرکت هماهنگ در جهت برنامه‌های اقتصاد مقاومتی و نقش مهم گمرک در این رابطه و در اجرای قانون مقررات صادرات و واردات، ضروری است که نخست، گمرک جمهوری اسلامی ایران در جایگاه مناسب خود قرار گیرد تا با تنظیم برنامه‌ها و سیاست‌های صحیح اقتصادی به عنوان ابزاری مناسب در تحقق هدفها و برنامه‌هایی که جهت توسعه اقتصادی کشور و همچنین امنیت اقتصادی کشور ترسیم می‌شوند، به کار رود. دوم، با توجه به اینکه گمرک

یاست‌پژوهی

سلفی‌گری از معنا تا برداشت‌های نادرست

جمهوری اسلامی ایران شریان اصلی تجارت کشور است، لذا، تجزیه و تحلیل و توسعه فن آوری های نوآورانه می تواند نقش موثری در بهبود عملکرد گمرک داشته باشد و به تبع آن، امنیت اقتصادی کشور نیز تقویت خواهد شد. گمرک بر ابعاد امنیت اقتصادی مورد بررسی دارای تأثیر معنادار است. بر این اساس می توان به سیاست های جهت تقویت نقش گمرک در راستای بهبود امنیت اقتصادی کشور اشاره کرد:

- ۱- با عنایت به نقش مهم گمرک در امنیت اقتصادی کشور و تحقق اقتصاد مقاومتی، شایسته است مراجع ذی صلاح، نگاه ویژه ای به گمرک (مرزبان اقتصادی کشور) داشته باشند و این سازمان را برای ارتقا سامانه های الکترونیکی بومی و تهیه امکانات کنترلی پیشرفته (مانند دستگاه های ایکس ری کامیونی fast scan و ...) برای مبارزه هر چه بهتر با قاچاق کالا و حمایت از تولید ملی یاری نمایند.
- ۲- فعال تر شدن دیپلماسی گمرکی و ایجاد پنجره واحد مجازی با کشورها منطقه می تواند منجر به تسهیل تجارت و کاهش وابستگی به درآمدهای نفتی شود.
- ۳- بهره گیری مناسب از ابزارهای اقتصادی و فعال تر عمل کردن در سازمان های بین المللی تجاری مانند سازمان جهانی گمرک (WCO)، سازمان تجارت جهانی (WTO) و ... با هدف کاهش اثر تحریم های اقتصادی.

فهرست منابع

۱- منابع فارسی

۱. احمدی شادمهری، محمدطاهر و پورلداری، رضا حبیب. (۱۳۹۵). «نقش مشوقهای صادراتی بر توسعه صادرات غیر نفتی و تحقق اقتصاد مقاومتی»، سومین کنفرانس بین المللی مدیریت و اقتصاد، دانشگاه فردوسی مشهد.
۲. ارشدی، علی. (۱۳۷۷). «اثر سرمایه گذاری بر رشد اقتصادی»، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه شهید بهشتی.
۳. اشتراوس. لئو. (۱۳۸۳). *فلسفه سیاسی چیست؟* ترجمه فرهنگ رجایی تهران، انتشارات علمی و فرهنگی
۴. افتخاری، اصغر. (۱۳۸۰). «ساخت دولتی امنیت ملی»، فصلنامه مطالعات راهبردی، سال چهارم، شماره ۳.
۵. برومند، شهزاد. (۱۳۸۷). *امنیت اقتصادی در ایران و چند کشور منتخب*، تهران: مجلس شورای اسلامی، مرکز پژوهش‌ها.
۶. جعفری صمیمی، احمد و شهرام اختیاری. (۱۳۸۸). «تأثیر امنیت اقتصادی بر فرآیند رشد اقتصادی در کشورهای عضو کنفرانس اسلامی با تأکید بر ایران»، *اقتصاد مالی*، دوره ۲، شماره ۳، ۷۰-۹۱.
۷. جهانگیری، ساناز و محمود حیدری. (۱۳۹۴). بررسی نقش گمرک الکترونیکی بر تسهیل صادرات از دیدگاه کارشناسان و صادرکنندگان در استان آذربایجان غربی، فصلنامه تبلیغات و بازاریابی، شماره ۱، ۱۰۳-۱۱۰.
۸. دانشفر، محمدحسین و همکاران. (۱۳۹۶). «بررسی تجارب جهانی در زمینه مقاومسازی اقتصادی در صنعت نفت و گاز»، فصلنامه مطالعات راهبردی بسیج، سال ۲۰، شماره ۷۴، ۶۳-۹۰.
۹. رودری، سهیل؛ قاسمی، حمیدرضا. (۱۳۹۶). نقش صادرات غیرنفتی در تحقق اقتصاد مقاومتی در چارچوب برنامه ششم توسعه، دبیرخانه کمیسیون‌های تخصصی مجامع و شوراهای اتاق ایران، کمیسیون توسعه صادرات.
۱۰. سالنامه آماری ستاد مبارزه با قاچاق کالا و ارز. (۱۳۹۶). ستاد مبارزه با قاچاق کالا و ارز.
۱۱. سالواتوره، دومنیک. (۱۳۹۳). *تنوری و مسائل اقتصاد بین الملل*، ترجمه حسن گلریز و هدایت ایران برور، نشر نی.
۱۲. سویزی، محسن و فریبرز محمدی. (۱۳۹۰). «نقش سرمایه اجتماعی در تأمین امنیت سرمایه‌گذاری»، فصلنامه سیاست‌گذاری، سال دوم، شماره سوم.

یاست پژوهی

سلفی‌گری از معنا تا برداشت‌های نادرست

۱۳. صیادزاده، علی و همکاران. (۱۳۹۲). «کسری بودجه بر امنیت اقتصادی ایران»، فصلنامه مطالعات راهبردی، شماره ۶۰، ۹۱-۱۲۳.
۱۴. طباطبایی، علی و عباس ثابتی. (۱۳۸۹). «سازمان جهانی گمرک با رویکرد بررسی موانع پیش روی گمرک جمهوری اسلامی ایران در این سازمان»، فصلنامه مطالعات روابط بین‌الملل، دوره ۳، شماره ۱۳، ۱۲۵-۱۶۶.
۱۵. فیضی زاده بیگدلی، جعفر و همکاران. (۱۳۹۵). «بررسی ویژگی های امنیتی شدن یک پدیده (موضوع) در جمهوری اسلامی ایران»، فصلنامه پژوهشهای حفاظتی - امنیتی، سال پنجم، شماره ۱۷ بهار ۱۳۹۵: صص ۱۱۱ - ۱۳۸.
۱۶. قاسمی، فرهاد. (۱۳۹۰). نظریه‌های روابط بین‌الملل و مطالعات منطقه‌ای، تهران: نشر میزان.
۱۷. ماندل، رابرت. (۱۳۸۷). چهره متغیر امنیت ملی، ترجمه پژوهشکده مطالعات راهبردی، پژوهشکده مطالعات راهبردی، تهران.
۱۸. محمدی، افشین. (۱۳۷۷). برآورد آثار اقتصادی فرار از مالیات در ایران، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه شهید بهشتی.
۱۹. محمدی، امیر. (۱۳۸۰). «آثار زیان بار تجارت زیر زمینی بر اقتصاد ملی»، روزنامه سرمایه، دوره دوم، شماره ۳، ۱-۲۶.
۲۰. معاونت طرح و برنامه گمرک. (۱۳۸۱). بررسی پدیده قاچاق کالا و راهکارهایی برای مبارزه با آن، معاونت طرح و برنامه گمرک.
۲۱. معمارنژاد، عباس؛ شیری، بهزاد و حسن کاخکی. (۱۳۹۲). «نظام گمرکی و ضرورت های تحول آن: مبانی، برنامه ها و اقدامات انجام شده»، سیاست‌های مالی و اقتصادی، سال ۱، شماره ۲، ۱۲۱-۱۴۲.
۲۲. موسوی زنور، موسی. (۱۳۹۳). «رابطه امنیت ملی و تجارت بین‌الملل مطالعه موردی، امنیت اقتصادی جمهوری اسلامی ایران در پرتو تجارت بین الملل»، مطالعات راهبردی و سیاست‌گذاری عمومی، دوره ۵، شماره ۱۴، ۱۰۹-۱۴۲.
۲۳. نهایندیان، محمد. (۱۳۷۷). «آثار قاچاق در اقتصاد کشور». نشریه گام چهارم، شماره اول.
۲۴. نورمحمدی، خسرو. (۱۳۸۳). بررسی قاچاق کالا و راهکارهای هدایت فعالیتهای قاچاق به مسیرهای قانونی و رسمی، معاونت پژوهشی جهاد دانشگاهی دانشگاه تهران.
۲۵. نوری جعفر. (۱۳۸۳). پیامدهای اقتصادی و راهکارهای کنترل پدیده قاچاق، تعزیرات حکومتی.
۲۶. همدی خطبه سرا، ابوالفضل. (۱۳۸۷). فساد مالی: علل، زمینه‌ها و راهبردهای مبارزه با آن، پژوهشکده مطالعات راهبردی، چاپ دوم، تهران.

۲۷. وایلد، دیوید؛ هیویت، تام و هیزل جانسون، (۱۳۷۷). *صنعتی شدن و توسعه*، ترجمه طاهره قادری، انتشارات دانشگاه علامه طباطبایی، تهران.
۲۸. وطن‌پور، علیرضا. (۱۳۸۷). «قاچاق کالا و تأثیر آن بر امنیت اقتصادی کشور»، کارآگاه، دور دوم، شماره سوم.
۲۹. وفادار، علیرضا و حسین بوداگی. (۱۳۹۴). «بررسی رابطه بین تسهیل تجارت خارجی با میزان شفافیت قوانین و مقررات صادرات و واردات و قانون امور گمرکی»، *دومین کنفرانس بین‌المللی مدیریت در قرن ۲۱*، تبریز.

۲- منابع انگلیسی

30. Alesina, A., & Perotti, R. (1996). Income distribution, political instability, and investment, *European Economic Review*, 40(6), 1203-1228.
31. Brunetti, A., Kisunko, G., & Weder, B. (1998). Credibility of rules and economic growth: Evidence from a worldwide survey of the private sector. *The World Bank Economic Review*, 12(3), 353-384.
32. Mashiri, E. Sebele-Mpofu, F. Y. (2015). "Illicit trade, economic growth and the role of Customs: a literature review", *International Network of Customs Universities*, Vol. 9 Available at: [http://worldcustomsjournal.org/Archives/Volume 9, Number 2 \(Sep 2015\)/1784 01 WCJ v9n2 Mashiri & Sebele.pdf](http://worldcustomsjournal.org/Archives/Volume%209,%20Number%202%20(Sep%202015)/178401WCJv9n2Mashiri%20Sebele.pdf)
33. Poirson, M. H. (1998). *Economic security, private investment, and growth in developing countries*. International Monetary Fund.
34. Salajeghe, S. (2016). "Role of Modern Technologies monitoring the import and export of articles in preventing the customs offenses", *International Journal of Humanities and Cultural Studies (IJHCS)*, 1(1), 489-495.
35. Tefera, M. (2016). "The Challenges of Customs in Export Trade Facilitation: The Case of Ethiopian Revenues and Customs Authority Dire Dawa Branch Office", *Doctoral dissertation, Addis Ababa University*.
36. Udovič, Boštjan, (2006) "Economic Security: Large and Small States in Enlarged European Union", *University of Ljubljana, Centre of International Relations*, Available at: <http://www.ceeisconf.ut.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=164145/Udovic.doc>
37. UNCTAD. (2006). "ICT Solutions to Facilitate Trade at Border Crossings and in Ports", *United Nations Conference Trade and Development*, Expert Meeting on ICT Solutions to Facilitate Trade at Border Crossings and in Ports, Geneva, 16-18 October.
38. Wysokińska, Z. (2013). "Transition To A Green Economy In The Context Of Selected European And Global Requirements For Sustainable Development", *Comparative Economic Research*, 16(4), 203-226

